

ОЦІНЮВАННЯ БІЗНЕС-КЛІМАТУ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

ПАСІНОВИЧ Ірина Ігорівна

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4899-7498>

МЕЛЬНИК Ганна Василівна

здобувачка освітнього рівня «магістр»
Національного університету «Львівська політехніка»

Анотація. У статті розглянуто бізнес-клімат чотирьох країн Східної Європи - Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Зазначено, що бізнес-клімат є складним поняттям, яке залежить від багатьох факторів, у тому числі від регуляторної політики держави. Порівнюючи країни за різними показниками, такими як оплата праці, податки та валютні обмеження, зроблено висновок, що кожна країна має як переваги, так і недоліки для ведення бізнесу. Тому вибір країни для підприємницької діяльності залежить від інтересів та пріоритетів конкретного бізнесу.

Ключові слова: бізнес-клімат, інвестиційний клімат, регуляторна політика, податки, валютні обмеження.

Постановка проблеми. 27 червня 2014 року була підписана економічна частина Угоди про асоціацію і поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (AA/DCFTA). Після підписання AA/DCFTA український бізнес почав активно цікавитись можливостями розвитку бізнесу в ЄС. Потрапити на ринок таких країн, як Німеччини і Франції, важко навіть великим компаніям. Тож стратегія українського бізнесу в основному сконцентрована на відкритті для себе східних членів ЄС, які географічно та ментально близькі до України.

У Центрально-Східній Європі (ЦСЄ) багато можливостей для представників українського бізнесу – як тих, що шукають нові ринки, так і тих, хто прагне диверсифікувати бізнес та інвестувати в активи на території ЄС. Кожна країна у сенсі бізнес-середовища має унікальні досягнення, що є її конкурентними перевагами на європейському континенті, але також мають місце і приховані проблеми, які можуть завадити українським підприємствам успішно вийти на її ринок.

Для цього важливо дослідити бізнес-клімат (діловий клімат) країни, в якій планується розпочати діяльність. Це потребує комплексного аналізу макроекономічних параметрів, рівня фіскального навантаження, валютних обмежень, особливостей державної підтримки, стану інфраструктури, специфіки ділової культури та багатьох інших чинників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Бізнес-клімат як комплексну характеристику середовища здійснення підприємницької діяльності, досліджували І. Бураковський, А. Дерев'яно, Я. Жаліло, І. Потьомкін, Г. Кучерова, І. Сторонянська та багато інших українських науковців. Характеристика бізнес-клімату країн Центральної

та Східної Європи, який віддзеркалює особливості їх регуляторної політики, є предметом дослідження європейських дослідників, серед яких виокремимо Е. Адамович, Я. Христовова, Ф. Салаге.

Мета статті полягає в уточненні терміну бізнес-клімат та оцінюванні окремих суттєвих складових бізнес-клімату країн Східної Європи (Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини), які є перспективними майданчиками для українського бізнесу.

У дослідженні теоретичних аспектів та сутності поняття бізнес-клімат були застосовані методи узагальнення, систематизації, діалектичний й абстрактно-логічний; при проведенні аналітичного дослідження та аналізу окремих елементів бізнес-клімату країн Східної Європи були застосовані метод аналізу та синтезу, графічний та економіко-статистичний.

Виклад основних результатів. Глобалізація та масштабування – неминучий процес, особливо для компаній, які розширюють свою діяльність і яким стає тісно на місцевому ринку. В такому разі вони не лише диверсифікують діяльність, виходять на нові регіональні ринки, а й прагнуть розширити географію свого бізнесу за межі країни. Мова не про експорт, тобто про роботу через представників, а про експансією (організацією місцевого офісу), тобто започаткування бізнесу в іншій країні.

І перше, і друге потребує системного розуміння країни, з якою планується економічна співпраця. Дослідження стану бізнесу в Україні, проведеного в грудні 2023 – січні 2024 року у межах проекту Програми розвитку ООН (UNPD) «Підтримка України», показало таке. Більше половини (57,2%) малого та середнього бізнесу в Україні працюють виключно на внутрішній ринок, однак 8% респондентів відповіли, що у 2024 році мають бажання розпочати зовнішньо-економічну діяльність. При цьому найбільшими перепонами на шляху виходу українських компаній на іноземні ринки назвали відсутність європейських клієнтів (35,6%), відсутність фінансових ресурсів (34,5%), відсутність кваліфікованих спеціалістів (21,8%), відсутність доступу до інформації [№№№№]. Тобто потенціал для активізації ЗЕД в українського МСБ є, і розширення інформації про потенційні ринки може сприяти цьому.

Щоб досягти успіху, важливо об'єктивно оцінити умови тої країни, де планується розгорнути діяльність. Такі умови зазвичай позначають термінами бізнес-клімат.

Зазначимо, що в науковій літературі частіше зустрічається термін «інвестиційний клімат», під яким науковці розуміють:

- комплекс соціальних, економічних, організаційних, правових, політичних та соціокультурних умов, які впливають на привабливість та доцільність інвестування в конкретну економічну систему, та відповідно сприяють інвестиційній активності як вітчизняних, так і закордонних інвесторів [3, с. 13];

- сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових і географічних факторів, які притаманні певній країні й визначають привабливість її для іноземного інвестора [2].

Міжнародна фінансова корпорація (IFC), яка у співпраці з іншими організаціями проводила дослідження інвестиційного клімату в Україні, його трактувала наступним чином: «інвестиційний клімат – це набір політичних, економічних, соціальних та технологічних умов, які здебільшого поза впливом бізнесу, але можуть позитивно чи негативно позначатися на бізнесі та на його інвестиційній привабливості» [6].

Як бачимо, трактування «інвестиційного клімату» майже ідентичні і означають сукупність макроекономічних умов, які сприяють чи гальмують інвестиційні процеси у певній країні.

Поняття «бізнес-клімат» є близьким за змістом, однак воно більше стосується сектору малого і середнього підприємництва. Якщо інвестиційний клімат концептуально впливає на рішення інвесторів, то бізнес-клімат пов'язаний з процедурними аспектами бізнес-діяльності. Оскільки предметом аналізу інвестиційного клімату є в першу чергу приплив/відплив прямих іноземних інвестицій у формі купівлі/продажу корпоративних цінних паперів, то стан бізнес-клімату можна оцінити за кількістю створених/ліквідованих підприємств МСБ. В контексті нашого дослідження увага буде зосереджена на бізнес-кліматі.

Бізнес-клімат – це сукупність умов започаткування і ведення бізнесу в певній країні, які визначаються інвестиційним кліматом цієї країни, регуляторною політикою, ступенем фінансової та інформаційної підтримки.

Бізнес-клімат насамперед є результатом ефективності регуляторної політики, яка проводиться в тій чи іншій державі. Принципи європейської регуляторної політики викладені в Законі ЄС «Smart Business Act» від 25.06.2008 р., головний меседж якого – «Думай найперше про мале». У Преамбулі закону акцентується на важливості малого бізнесу, зокрема там зазначено: «наша здатність спиратися на зростання та інноваційний потенціал малих і середніх підприємств (МСП) матиме вирішальне значення для майбутнього процвітання ЄС. Роль МСП у нашому суспільстві стала ще важливішою як постачальників можливостей для працевлаштування та ключових гравців для добробуту місцевих і регіональних громад» [8]. У Законі також визначено, що держави зобов'язуються створювати умови для стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) на умовах їхньої прибутковості.

Політика ЄС у сфері підтримки підприємництва направлена на спрощення створення й розвитку підприємств і різноманітних виробництв на території країн-учасниць. Йдеться виключно про підтримку та координацію ініціатив членів ЄС або країн-партнерів.

Україна також докладает зусиль для сприяння МСБ. Уряд України на своєму офіційному сайті окреслюючи основні засади реформи, направленої на покращення бізнес-клімату, декларує такі дії, як «зрозумілі та прозорі правила гри на ринку, чесна та передбачувана поведінка контрольних органів, відсутність регуляторних бар'єрів», а кінцевою її метою вказує «створення сприятливого середовища для розвитку та ведення бізнесу в Україні, що є необхідною передумовою для досягнення країною більш високого рівня економічного розвитку та інтеграції до спільного ринку ЄС» [1].

Для того, щоб виділити складові бізнес-клімату, звернемося до рейтингу «Ведення бізнесу» (Doing Business), який є щорічним дослідженням сприятливості умов господарювання малих та середніх підприємств у 185 країнах групи і проводиться Світовим банком. Цей рейтинг включає 10 індикаторів (наведені нижче), кожен індикатор має рівну вагу.

1. Реєстрація підприємства (кількість, вартість і тривалість процедур для реєстрації нового бізнесу).
2. Реєстрація власності (кількість, вартість і тривалість процедур, пов'язаних із набуттям права власності на майно, комерційну нерухомість).
3. Отримання дозволів на будівництво.
4. Підключення до системи електропостачання.
5. Отримання кредитів (доступ бізнесу до кредитних коштів).
6. Захист інвесторів (рівень захисту акціонерів від неправомірних дій керуючих органів акціонерних компаній).
7. Оподаткування (рівень податкового навантаження і якість податкового

адміністрування).

8. Міжнародна торгівля (витрати при експорті й імпорті).

9. Забезпечення виконання контрактів (процедури, строки і витрати підприємства на судове стягнення заборгованості з недобросовісного покупця-юридичної особи).

10. Вирішення неплатоспроможності (процедура банкрутства).

Оцінивши дані індикатори, можемо стверджувати, що рейтинг враховує лише частину ділового середовища бізнесу, а саме ті суттєві аспекти, які можуть бути формально оцінені. Відтак умови ведення бізнесу можуть бути доповнені ще цілим рядом показників. Важливими факторами бізнес-клімату конкретної країни, на нашу думку, є:

1. Місткість ринку (характеризується доходами населення, величиною платоспроможного попиту, що впливає на клієнтську базу і кількість замовлень).

2. Трудове законодавство і достатність кваліфікованих працівників.

3. Валютне регулювання (у першу чергу, – наявність чи відсутність обмежено на проведення операцій в іноземній валюті).

Місткість ринку є важливим індикатором, оскільки дає можливість бізнесу віднайти перспективну нішу і цільову групу споживачів. Вона визначається платоспроможним попитом потенційних споживачів (замовників, покупців, клієнтів) і є більшою у тих країнах, де високий рівень доходів населення. За даними Світового банку країни Центральної та Східної Європи (ЦСЕ), які входять до Європейського Союзу, переважно належать до групи країн з високим рівнем доходу, тоді як тридцять років тому вони класифікувалися як країни з низьким або середнім рівнем доходу. Хоча дохід на душу населення у країнах ЦСЕ все ще значно нижчий від середнього показника у ЄС, але вони є привабливими для започаткування бізнесу, оскільки у найбагатших країнах поріг входу на їх ринок є високим і конкуренція за споживача є найсильнішою.

До того ж варто розуміти, що бізнес-клімат – це середовище, що постійно змінюється під впливом багатьох факторів, включаючи геополітичну динаміку, міжнародну підтримку та співпрацю, економічні умови, підприємницький дух населення тощо. Тому його оцінка має бути актуальною і спитатися на найновіші дані.

Правила ведення бізнесу в ЄС загалом сконструйовані так, щоб створити єдиний ринок, подібний до ринку окремої держави. При цьому кожна країна, яка є членом ЄС, має певну свободу у впровадженні своїх умов для господарської діяльності. Ця специфіка може як підвищувати, так і знижувати привабливість країни для підприємців порівняно з іншими членами ЄС.

Ключові відмінності між країнами можна виокремити у п'ять груп:

1. Економічні параметри: місткість та структура ринку, галузеві пропорції, доступність кадрів, розвиненість фінансової системи тощо.

2. Рівень фіскального навантаження: ставки прямих податків (визначаються кожною країною самостійно), система непрямих податків (гармонізована), митні збори і платежі практично уніфіковані.

3. Рівень державної підтримки і допомоги: залежить від пріоритетів державної політики та рівня економічного розвитку країни та її регіонів.

4. Інфраструктура: транспортна і логістична, цифрова тощо.

5. Ділова культура.

Ці фактори значно впливають на привабливість для бізнесу в конкретних європейських країнах, навіть при тому, що загальні правила ведення бізнесу фактично однакові в усіх членів ЄС.

Розглянемо важливі складові бізнес-клімату у трьох країнах Європейського Союзу – Польщі, Чехії, Словаччині й Угорщині, а також порівняємо їх з показниками України. Це найбільші країни, які є сусідами України. До того ж за даними Євростату, з часу повномасштабної війни дві з них прийняли найбільше українських біженців – Польща (22,3%) і Чехія (8,6%), частина з яких, ймовірно, матиме намір розпочати бізнес у приймаючій країні.

Першим кроком дослідження ділового клімату країн є порівняльний аналіз основного макроекономічного показника (ВВП на душу населення) та місця країни в окремих глобальних рейтингах. Дані показники дають уявлення про рівень життя в країні, сприятливість умов для ведення бізнесу, рівень корупції, економічну свободу та конкурентоспроможність країни (таблиця 1).

Таблиця 1

Позиція країн в глобальних рейтингах

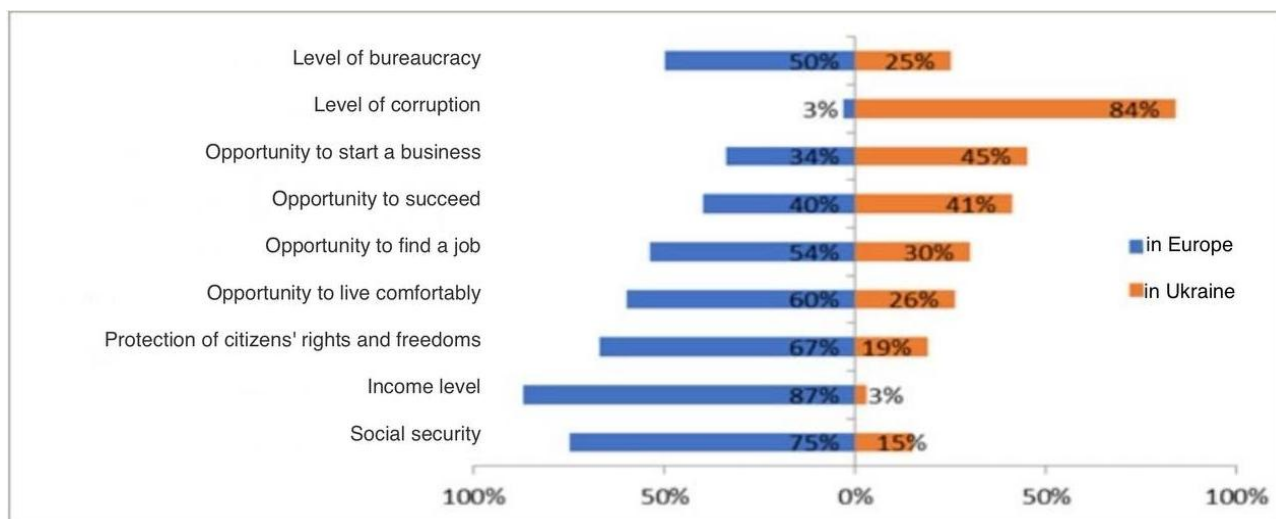
Країни	ВВП на душу населення – 2022 рік, складено – World Bank, \$	Індекс легкості ведення бізнесу – 2020, складено – World Bank	Індекс сприйняття корупції – 2022, складено -Transparency International, ранг	Індекс економічної свободи – 2022 рік, складено - The Heritage Foundation	Індекс глобальної конкурентоспроможності – 2018, складено – World Economic Forum
Україна	4 534	70,2	116	54,1	57,0
Польща	18 688	76,4	45	68,7	68,9
Чехія	27 226,6	76,3	41	74,4	70,9
Словаччина	21 256,8	75,6	49	69,7	66,8
Угорщина	18 390,2	73,4	77	66,9	65,1

Джерело: побудовано авторами на основі [9-14]

З таблиці очевидні такі висновки. Всі досліджувані країни суттєво випереджають Україну за показником ВВП на душу населення, найвищі показники демонструють Чехія і Словаччина. Однак за індексом легкості ведення бізнесу всі країни перебувають в одній групі. За Індексом сприйняття корупції та Індексом економічної свободи Україна виглядає найгірше, Чехія – найкраще. Значення Індексу глобальної конкурентоспроможності за досліджуваними країнами різняться, але не суттєво. Тобто узагальнено можемо стверджувати, що всі 5 країн мають приблизно однакові умови для створення і ведення бізнесу.

Цю тезу підтверджує і проведене дослідницькою лабораторією «Rating Lab» всередині 2023 року дослідження. Було проведене опитування українців, які з початку повномасштабного вторгнення перебувають в країнах Європи. На думку респондентів, досягти успіху можливо як в Європі (40%), так і в Україні (41%), але ведення бізнесу в Україні (45%) все ж дещо краще та простіше, ніж у Європі (34%). Це, ймовірно, пов'язано з кращим розумінням того, як працюють вітчизняні процеси та процедури, як запустити та розвинути бізнес у себе в країні. Разом з тим у Європі набагато менше поширена корупція, більші можливості отримання доходу, кращий соціальний захист та міцніші гарантії прав і свобод людини. Водночас започаткувати власний бізнес дещо легше в Україні, рівень бюрократії, на думку біженців, за кордоном, є вищим, ніж удома (рис. 1) [7].

Рис. 1. Результати опитування переселенців щодо можливостей європейських країн у порівнянні з Україною

Джерело: [7]

Можемо узагальнити, що маючи відставання у рівні доходів та системі соціальних гарантій, Україна все ж демонструє позитивні кроки в напрямку розвитку та сприяння бізнесу, легкості його започаткування та ведення.

Створюючи бізнес у певній країні, варто з'ясувати забезпеченість трудовими ресурсами й знати розмір заробітної плати, оскільки це важлива стаття витрат, особливо у трудомістких видах економічної діяльності.

За даними Eurofound, за рівнем мінімальної заробітної плати європейські країни можна умовно поділити на 3 групи. До групи 1 входять країни, де місячна зарплата коливається від 399 євро до 840 євро (до цієї групи входить Польща). У 2-й групі заробляють від 887 до 1304 євро на місяць, а в країнах 3-ї групи можна отримати понад 1700 євро на місяць [4]. Працевлаштовані працівники сплачують прибутковий податок, який у більшості країн залежить від доходу за рік.

В таблиці 2 відображені окремі показники, які стосуються трудової сфери в досліджуваних країнах.

Таблиця 2

Показники трудової сфери в розрізі країн

Країна	Мінімальна заробітна плата у 2023 році, євро	Середньомісячна заробітна плата	Рівень безробіття, %
Польща	746	7124 польських злотих (березень, 2023)	5,0
Чехія	717	41265,0 чеських крон (березень 2023)	3,6
Словаччина	700	1592,0 євро (травень 2023)	5,2
Угорщина	579	568314 угорських форинтів (квітень 2023)	4,1

Джерела: [21-23]

Отже, найвищі витрати на оплату праці будуть в Польщі, найменші – в Угорщині. Для працівника мінімальний заробіток брутто, тобто до відрахування податків, у Польщі вищий ніж у Чехії. Також варто з'ясувати особливості кожної країни у трудовій сфері. Наприклад, у Чехії має місце відчутний розрив оплати праці між статями, – у чоловіків вона вища приблизно на 20%.

Одним з найважливіших аспектів, який впливає на стратегічне рішення вибору місця для розміщення компанії, є податкова політика країни. Тому наступним кроком

розглянемо окремі податки, які сплачує бізнес в досліджуваних країнах. Вибір країни для ведення бізнесу залежить як від податкової системи, так і потреб та пріоритетів конкретного бізнесу. Податковий клімат може вирішально вплинути на конкурентоспроможність бізнесу, його прибутковість та розвиток.

В таблиці 3 наведена інформація про податок на прибуток (корпоративний податок), податок на додану вартість (ПДВ) та податок на нерухомість в чотирьох країнах, які є об'єктом дослідження, а саме: Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині.

Таблиця 3

Порівняння ставок окремих податків в країнах

Країна	Податок на прибуток (корпоративний податок)	Податок на додану вартість (ПДВ)	Податок на нерухомість
Польща	19% для малих підприємств з річним оборотом до 1,2 млн. євро; 25% – для інших	23% – стандартна ставка; 8% – на фармацевтичну й медичну продукцію, послуги пасажирських перевезень, будівництво житла і ін.; 5% – на книги, періодичні видання, хліб, м'ясо, молочні продукти, товари для дітей	0,75% – 1.5% від вартості, залежить від типу та розташування нерухомості
Чехія	19 % для всіх підприємств	21% – стандартна ставка; 15% – на ресторани та готелі; 10% - на деякі продукти харчування, товари для дітей	1% - 3% від вартості, залежить від типу та розташування нерухомості
Словаччина	19% – для річного доходу не більше 49790 євро; 21% – для річного доходу понад 49790 євро	20% – стандартна ставка; 10% – на деякі продукти харчування, медикаменти, товар и для дітей.	0,05% - 0,25% від вартості, типу та розташування нерухомості. Ця система має один з найнижчих показників податку на нерухомість в Європі
Угорщина	9% для малих підприємств (з річним оборотом до 1 млн євро); 15% для усіх інших підприємств	27% – стандартна ставка; Є пільгові ставки 18/12/5%, поширюються на деякі продукти харчування, медикаменти	0,2% - 0,4% від вартості, залежить від типу та розташування нерухомості

Джерело: побудовано авторами на основі [18-20]

Фіксована ставка податку на прибуток у Чехії робить систему оподаткування простою та зрозумілою, а диференційована ставка у Польщі, Угорщині і Словаччині направлена на стимулювання розвитку малого бізнесу.

У Польщі компанії, які не є резидентами, оподатковуються так само, як і резиденти. Чехія має просту систему оподаткування нерухомості. Словаччина пропонує один з найнижчих податків на нерухомість в Європі.

Угорщина має найнижчу ставку податку на прибуток для малих підприємств в ЄС (9%), однак найвищу стандартну ставку ПДВ (27%). Щоб стати податковим резидентом в Угорщині, особа повинна провести в країні 183 або більше днів протягом календарного року або мати там постійне місце проживання. Нерезиденти повинні сплачувати корпоративний податок лише за господарську діяльність своєї угорської компанії.

Чехія в цілому має низькі податкові ставки порівняно з багатьма іншими країнами Європи. Однак там високий податок на дивіденди (15%).

Принагідно зазначимо, за розміром корпоративного податку всі досліджувані країни значно випереджають Болгарію, де ставка корпоративного податку – одна з найнижчих в Європі (10%).

Важливим для українських підприємців є дослідження валютних обмежень при виході на ринки інших країн. Це допоможе українським підприємцям краще зрозуміти правила та процедури, пов'язані з валютними операціями та мінімізувати ризики.

Зазначимо, що Польща, Чехія та Угорщина є членами ЄС, однак не входять до єврозони – вони мають власну валюту і не ввели євро. У всіх державах ЦСЄ переміщення валютних цінностей в межах ЄС є вільним.

Ніде в країнах ЄС немає обов'язкового продажу валютної виручки експортерами (як це було донедавна в Україні), а купівля чи продаж валюти ніяк не прив'язані до виконання контрактних зобов'язань та здійснюються вільно на розсуд компанії.

У Польщі, Чехії, Угорщині діє дворівнева система валютного контролю. Операції з контрагентами з країн-членів ЄС, ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та ЄЕЗ (Європейська Економічна Зона) проходять вільно, за незначними винятками щодо окремих операцій.

Іноземну валюту підприємства та населення купує без обмежень та дозволів. У Польщі окремі операції для нерезидентів не з ЄС, ЄЕЗ чи ОЕСР вимагають дозволу, а операції, що перевищують 3 млн злотих, мають обов'язково декларуватись. В Угорщині діє вимога обов'язкової ідентифікації транзакцій, що перевищують еквівалент 11,15 тис. євро у форинтах.

У Польщі, Угорщині та Чехії немає жодних спеціальних обмежень на здійснення грошових переказів за кордон. Однак є порогові суми, щодо яких є вимога здійснення транзакцій через банк або ідентифікації особи. У Польщі, наприклад, переказ, що перевищує 15 000 євро, має обов'язково здійснюватись через банк, а в Угорщині кожна бізнес-транзакція на суму понад 11 150 євро має бути ідентифікована.

Щодо репатріації інвестицій/дивідендів нерезидентом, то у Польщі, Угорщині та Чехії немає обмежень на виведення капіталу.

Дані, що стосуються валютних обмежень для українських підприємців при виході на ринки Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини, наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Наявність валютних обмежень для українських підприємців при виході на ринки Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини

Країна	Зовнішньоторговельні операції	Відкриття рахунків за кордоном	Переміщення валютних цінностей через кордон	Транскордонні платіжні операції	Інвестиції резидента за кордон
1	2	3	4	5	6
Польща	Незначні обмеження для нерезидентів з «третіх країн». Операції понад 3 млн злотих декларуються	Немає обмежень	Декларування понад 10 000 євро	Переказ понад 15 000 євро через банк. Незалежно від суми учасники транзакції мають пояснити мету здійснення операції	Немає лімітів, але є обмеження на інвестування в «треті країни» та певні типи підприємств

Продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6
Угорщина	Немає обмежень	Немає обмежень	Декларування готівкових операцій понад 11 150 євро	Ідентифікація клієнта для транзакцій понад 1 000 євро та бізнес-транзакцій понад 11 150 євро	Немає обмежень
Чехія	Немає обмежень для резидентів ЄС, ОЕСР	Немає обмежень	Немає обмежень	Немає обмежень	Необхідний дозвіл для інвестування в «треті країни»
Словаччина	Немає обмежень для резидентів ЄС, ОЕСР	Немає обмежень	Декларування понад 10 000 євро	Немає обмежень	Необхідний дозвіл для інвестування в «треті країни»

Джерело: побудовано авторами на основі [18-20]

Можемо зробити висновок, що порівняно з Україною, Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина мають більш ліберальні валютні режими. Це означає, що українські підприємці, які виходять на ринки цих країн, стикаються з меншою кількістю обмежень при здійсненні валютних операцій.

Найменше обмежень мають Угорщина та Чехія. В Угорщині відсутні обмеження на зовнішньоторговельні операції, відкриття рахунків за кордоном та транскордонні платіжні операції. В Чехії також відсутні обмеження на вищезгадані операції, за винятком інвестування резидента за кордон, для якого потрібен дозвіл.

Польща. У Польщі відсутні обмеження на репатріацію прибутків за кордон. Чинне законодавство Польщі про валютне регулювання забороняє встановлювати будь-які обмеження на валютні операції з державами ЄС, ОЕСР та ЄЗЗ. Для нерезидентів держав, що не входять до зазначених організацій, діє низка обмежень: на відкриття банківських рахунків, переказ коштів, ведення господарської діяльності, купівлю нерухомості та цінних паперів зі строком погашення менше одного року тощо. Резиденти країн, з якими Польща уклала податкові угоди, прирівнюються до громадян ЄС за своїми правами на здійснення валютних операцій. Також Польща дотримується усіх обмежень, введених в ЄС в межах Спільної зовнішньої та безпекової політики.

Чехія. Не встановлено обмежень для резидентів країни та нерезидентів з країн ЄС, ОЕСР на валютообмінні операції як поточного, так і капітального рахунків платіжного балансу, в тому числі для репатріації прибутку. Торговельні операції та нагляд за ними відбуваються через електронну валютообмінну платформу, яка об'єднує всіх учасників ринку і дає змогу відслідковувати транзакції в режимі реального часу.

Угорщина. Чинне законодавство не обмежує валютні транзакції в обох напрямках (в країну та за її межі) як для резидентів, та і нерезидентів, які не підпадають під санкції, встановлені відповідними регулюваннями ЄС. Утім, існують законодавчі вимоги щодо декларування транзакцій з метою контролю сплати податків та запобігання відмиванню грошей. Зокрема, є вимоги щодо звітування органу валютного контролю про готівкові операції більше 11,15 тис. євро, а також вимога про ідентифікацію клієнта, що здійснює готівкову транзакцію на суму понад 1 тис. євро та будь-яку бізнес транзакцію, що перевищує 11,15 тис. євро.

Іноземні компанії можуть тримати іноземну валюту на своїх рахунках в угорських банках без обмежень. Разом з тим, Центробанк Угорщини може призупинити підозрілі транзакції на 24 години для ідентифікації учасників та з'ясування цілей транзакції.

В таблиці 5 узагальнено ключові переваги та недоліки щодо ведення бізнесу в Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині. Використовуючи цю інформацію, можна зробити більш обґрунтований вибір країни, яка відповідає потребам та цілям.

Таблиця 5

Порівняння країн Східної Європи для українського бізнесу

Країна	Переваги	Недоліки
1	2	3
Польща	Найбільша економіка ЦСЄ	Низька пропускна здатність польсько-українського кордону
	Є доступ до нестандартних інструментів залучення фінансових ресурсів – програми фінансування, які надаються з державних фондів або фондів ЄС. Польські компанії, засновниками яких є нерезиденти, можуть претендувати на отримання фінансування на рівних правах із польськими компаніями	
	Найпоширеніша форма ведення бізнесу – ТзОВ, причому у склад засновників не потрібно вводити громадян Польщі або осіб, що прирівнюються до них	Жорстка конкуренція на окремих ринках
	Польський уряд надає підтримку інноваційним виробництвам	Дефіцит кадрів
Чехія	Вигідне розташування в Центральній Європі з доступом як до добре розвинених західних ринків, так і до ринків Сходу, що розвиваються	Реєстрація компанії – процес порівняно складний та тривалий
	Широкий спектр видів інвестиційних заохочень для різних секторів економіки.	
	Немає обмежень для іноземних інвесторів, – вони користуються тими ж правами та обов'язками, що й місцеві інвестори	Обмеженість і висока вартість ділянок для промислової експлуатації
	Надійна правова та судова системи, прозорі правила ведення бізнесу	Висока конкуренція на внутрішніх ринках
	Компетентна робоча сила та ефективна освітня система	
Низький рівень корупції та внутрішньої злочинності		
Словаччина	Вигідне розташування – країна розташована в самому центрі Європи, що значно спрощує зустрічі з бізнес-партнерами, постачання матеріалів і продукції.	Гірша інфраструктура, ніж в Польщі
	Значний перелік пільг та інвестиційних стимулів. Залежно від особливостей бізнесу можна отримати відшкодування за створення робочих місць, грошові субсидії, податкові пільги.	це країна переважно малих та середніх міст (що може розцінюватися і як перевага)
	Діє податок на дивіденди в розмірі 7% (при розподілі прибутку компанії). Відсутність оподаткування при розподіленні дивідендів іноземним громадянам	
	Проста процедура відкриття (реєстрації) підприємства	

1	2	3
Угорщина	Відкрити компанію можна віддалено, але відкриття рахунку потребує особистої присутності директора	2023 року мало місце падіння економіки. Серед причин – зменшення внутрішнього споживання (на 2%) внаслідок зменшення доходів громадян скорочення промисловості та будівництва. Прискорення інфляції (17,6%)
	Найнижча в ЄС ставка корпоративного податку (9%), загалом низьке податкове навантаження. Нерезидентам доступні нульові податки на дивіденди та приріст капіталу. Експорт товарів не обкладається ПДВ	
	Уряд пропонує численні програми підтримки та стимули для заохочення розвитку бізнесу та іноземних інвестицій	Високі соціальні відрахування (на заробітну плату, пенсійний фонд, медичне забезпечення)

Джерело: побудовано авторами на основі [9-14]

Ще одним фактором, який позитивно впливає на бізнес-клімат в досліджуваних країнах – це доступність банківських кредитів. У всіх досліджуваних країнах кредити малому бізнесу доступніші, ніж в Україні. Наприклад, Чехія пропонує різні види кредитів для компаній під невисокі процентні ставки. В Польщі кредит на поповнення оборотного капіталу можна отримати під 4-8%. Важливим є долучення аналізованих країн до можливостей фінансування в рамках європейських та регіональних програм розвитку [24].

На завершення зазначимо, що для успішного виходу на іноземний ринок важливо не лише мати чіткий план та знання ринку, але й досконало розуміти та дотримуватися ділової культури країн, з якими планується співпрацювати. Важливо чітко визначати правила та очікування, виявляти відповідальність та надійність, а також знати та дотримуватися місцевих законів та звичаїв.

Висновки. Бізнес-клімат є складною категорією, яка визначається багатьма факторами, починаючи від рівня економічного розвитку країни, закінчуючи конкретними законодавчими нормами, як от ставка податків чи мінімальна заробітна плата. Бізнес-клімат стосується насамперед потенціалу розвитку малого і середнього підприємництва та визначається дієвістю регуляторної політики в конкретній державі. Регуляторна політика включає широкий спектр заходів податкового стимулювання, валютної лібералізації, доступності кредитів та інших дій, направлених на створення привабливих умов для ведення бізнесу.

У результаті порівняння бізнес-клімату країн Центральної Європи (Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини) дійшли висновку, що ведення бізнесу в них має багато спільних рис, вони близькі за рівнем економічного розвитку, лібералізували валютне законодавство, проводять політику сприяння МСБ. Це пояснюється тим, що всі вони є членами ЄС, хоча в Єврозону входить лише Словаччина. Неможливо однозначно виділити конкретну країну, де найкращий чи найнесприятливіший бізнес-клімат, а можна лише виокремити сильні і слабкі позиції країни для започаткування і ведення бізнесу. Так, в Угорщині найнижчий в ЄС податок на прибуток для малих підприємств (9%), однак найвища стандартна ставка ПДВ (27%). Польща має багато переваг для

започаткування бізнесу, особливо в частині фінансування, однак там найвищі показники заробітної плати і рівня безробіття, що підвищує витратність бізнесу і може створити проблеми із підбором працівників. Чехія вирізняється надійною правовою і судовою системою, високим рівнем економічної свободи і низькою корупцією. В Словаччині бізнес може скористатися значним переліком пільг та інвестиційних стимулів. Отже, підприємець, плануючи вихід на ринки інших країн, оцінити має оцінити її бізнес-клімат виходячи з особливостей його бізнесу, інтересів і пріоритетів.

Загалом країни Центральної та Східної Європи є хорошим бізнес-майданчиком для українського бізнесу. Однак і Україна активно працює над покращенням бізнес-клімату. На успіхи у цьому напрямі свідчить зокрема, те, що опитування переселенців в Європі виявило, що, на їх думку, можливості досягти успіху в Україні й за кордоном приблизно однакові. Тому можна очікувати, що боротьба європейських країн, включаючи Україну, за увагу і ресурси малого бізнесу, буде лише посилюватися. Особливо враховуючи те, що ЄС високо цінує роль МСБ в економічному поступу та соціальній стабільності.

Список використаної літератури

1. Бізнес-клімат в Україні. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/polipshennya-biznes-klimatu>
2. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: навчальний курс. Київ: Ніка-Центр, 2014. 656 с.
3. Ванькович Д. В., Демчишак Н. Б., Луковська Ю. М. Діагностування стану інвестиційного клімату в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 1. С. 11 - 18. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5860>.
4. В яких країнах Європи найвищі зарплати. 18 липня 2023. RBC. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/vid-5-5-tisyach-evro-misyats-kih-krayinah-1689601041.html>
5. Дослідження стану бізнесу в Україні. Грудень 2023 – січень 2024. БізнесДія. Презентація. Київ, 2024. 108 с. URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/7/37703-rezul_tati_opituvanna_biznesu_sicen_2024_1.pdf
6. Проект ІFC «Інвестиційний клімат в Україні». 2009. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/763951468174230982/pdf/512210WPOUKR_A11N0IC1report120091Ukr.pdf
7. A pan-european study of ukrainians in Europe. Comparatiwe Pating Lab. August 2023. URL: <https://www.ngobg.info/uf/news/2023/09/05/3909729273/rl-refugees-from-ukraine-in-the-eu.pdf>
8. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – «Think Small First» – A «Small Business Act» for Europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008DC0394&rid=2>.
9. ВВП на душу населення, індекс легкості ведення бізнесу. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA-CZ-HU-SK-PL>
10. Індекс сприяння корупції. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
11. Індекс економічної свободи. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>
12. Index of Economic Freedom. URL: <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/UKR/textview>
13. Індекс глобальної конкурентоспроможності. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2020/>
14. Офіційний сайт Світового Банку. World Bank. URL:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA-CZ-HU-SK-PL>

15. Офіційний сайт Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>

16. Офіційний сайт The Heritage Foundation. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>

17. Офіційний сайт Світового економічного форуму. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2020/>

18. Офіційний сайт Міністерства фінансів Польщі. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse>

19. Офіційний сайт Міністерства фінансів Чехії. URL: <https://www.mfcr.cz/en>

20. Офіційний сайт Міністерства фінансів Словаччини. URL: <https://www.finance.gov.sk/en/>

21. Europa Jobs. URL: <https://europa.jobs/blog/candidate/minimum-wage-in-europe-in-2023>

22. Середня зарплата в Європі. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/europe/>

23. Україна входить до десятки країн світу з найвищими показниками безробіття. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/12/infografika/svit/ukrayina-vxodyt-desyatku-krayin-svitu-najvyshhymy-pokaznykamy-bezrobittya>

24. Sytnyk N., Humeniuk V., Sych O., Yasinovska I. Development of the Carpathian Region in the Context of EU Macro-Regional Strategy. Journal of Settlements and Spatial Planning. Vol.11(1). 2020. P.31-43.